

НОВЕЛІСТИКА КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

Субота І. О.

Починаючи з першої чверті XIX ст., новела розвивається та набуває популярності і в арабських країнах. Арабська новела досліджується у працях Крачковського І. Ю. [Крачковский 1946], Кримського А. Ю. [Крымский 1971], Алі-Заде Е. А. [Али-Заде 1974], Кірпіченко В. Н. [Кирпиченко 1977], Куделіна А. Б. [Куделин 1975], у дисертаціях Ковиршиної М. Б. [Ковыршина 1985], Абу Хайфа Абдалли [Абу Хайф Абдалла 1991]. Проте досі залишається недослідженою як в російському, так і в українському літературознавстві новелістика країн Перської затоки, незважаючи на значний розвиток і популярність даного жанру в цих країнах. Про це свідчить і значна увага, що приділяється новелі в працях літературних критиків Перської затоки. Серед них праці Іззата Омара «*Maḡāyā al-baḥri – Qirāʿat fī ʿadab al-qīṣṣat wa-r-rīwāyat al-ʿimāratīyat*» («Дзеркала моря. Читання новелістики та романістики ОАЕ»), Ібрагіма Абдалли Гулюма «*Al-Qīṣṣat al-qaṣīrat fī-l-ḥalīḡi al-ʿarabīyi*» («Новела в країнах Перської затоки»), Ахмада Аузі «*Al-Taḥlīl an-nafsiy wa-l-ʿadab al-qīṣaṣiy*» («Психоаналіз та новелістична література») та багато інших. Дещо заповнила прогалину в цій царині знань польський сходознавець Барбара Міхалак-Пікулска своїми працями: «*The Contemporary Kuwaiti Short Story in Peacetime and War 1929–1995*», «*The Beginnings of the Literary Movement and the Development of the Short Story in Kuwait. The Literary Production of a Contemporary Kuwaiti Writer – Laila al-Utman*». Загалом спостерігається неабиякий інтерес європейських науковців до жіночого руху в країнах Перської затоки та до жіночої літератури, зокрема, жіночої новели в Кувейті, її соціального та політичного аспектів.

Тому завданнями даної статті є простежити і описати тенденції розвитку жанру новели в країнах Перської затоки та визначити його місце в сучасній літературі цих країн.

Виникнення жанру новели в країнах Перської затоки припадає на першу чверть XIX ст. Появі даного жанру сприяло відкриття навчальних установ, зародження преси, заснування літературних клубів і культурних товариств. Звичайно, свій відбиток на розвиток новелістики наклало достатньо тривале перебування в цих

країнах європейських колоніалістів. Хоча вплив європейської літератури не варто перебільшувати, адже задовго до їх появи в арабській літературі існувала макама – жанр оповідок (новел), написаних ритмізованою римованою прозою. На думку Алі-Заде Е. А., саме використання форми макама стало першою сходинкою в розвитку новелістики. Ібрагім Абдалла Гулюм також відстоює думку, що вплив західної культури був не єдиним фактором в становленні новели, і наголошує на багатих арабських літературних традиціях, підкреслюючи, що народна творчість також зіграла значну роль у становленні жанру новели. А щодо впливу західної літератури, то за його висловлюванням, він був суттєвим лише в перехідний період, коли бурхливо відбувалися зміни в соціальному, економічному, політичному та культурному житті суспільства країн Перської затоки, тобто на ранній стадії розвитку новели [Musallim 2003, 161].

Пізніше свій внесок у розвиток новелістики, драми та роману зробили державні школи, які вперше були засновані в першому десятиріччі ХХ ст. До шкільної програми було включено вивчення творів визначних сучасних письменників і мислителів з метою заохотити молодь до ознайомлення з сучасною арабською літературою та культурою. Тому жанр новели став поширеним серед молодих письменників і набув популярності за досить короткий період часу. Іншою причиною того, що суспільство так швидко прийняло цей жанр, є його легка адаптація до різних літературних течій. Можливе навіть поєднання декількох літературних методів в одному творі.

Тому не дивно, що новела з її здатністю об'єднувати реальність і фантазії, відображаючи турботи і злободенні проблеми людей, розвинулась і стала популярною саме тоді, коли країни Перської затоки зазнавали величезних соціальних, політичних і економічних змін, які настали в період після того, як в цих країнах було знайдено нафту – з 1930-х рр. по 1960–70-і рр. – коли вони отримали незалежність. Письменники в своїх творах піднімали низку соціальних проблем: соціальних реформ, класової нерівності, напружених відносин між правлячою верхівкою і підлеглими, національних ідей проти іноземного панування, соціально-політичного розвитку, спогади про бедуїнський устрій суспільства, що існував до того часу, коли знайшли нафту. Як виявилось, саме жанр новели став найбільш прийнятним для висвітлення даної

проблематики. Доктор Ібрагім Абдалла Гулюм наголошує на ролі соціальних змін у становленні і розвитку новели і виокремлює та розглядає в своїй праці «Новела в країнах Перської затоки» соціальну новелу. Проте поряд з реалістичним напрямом новели він виділяє і романтичний напрям. Натхненні тими змінами, що вирували в суспільстві, та одурманені незалежністю, автори в ідеалізованому вигляді показували те життя, яке б вони хотіли бачити, і закликали до нього читачів. Знаходило своє відображення в новелах і життя простолюдинів з їхніми забобонами та обмеженістю, критика сліпого наслідування традицій, розчарування суспільства в реформах та інше. Та з інтенсивним індустріальним розвитком суспільства та швидким технічним прогресом розвивались і художні методи літератури. Вже недостатньо було простого реалістичного відображення проблем, що існували в суспільстві. В новелістиці країн Перської затоки з'явилися інші нові течії: символізм, сюрреалізм, експресіонізм та ін., що допомогли вийти за межі застиглих рамок традиційного реалізму. Письменників все більше стали цікавити проблеми й переживання особистості, її суб'єктивне світосприйняття, з'явилося прагнення передати зафіксовану свідомістю мить технізованого інтенсивного життя.

Наприклад, в новелі кувейтського письменника Насира аль-Зуфайрі «*Qalb ġadīd li-'abyaḍ*» («Нове серце для білого») чітко простежуються імпресіоністичні мотиви. Кількість персонажів у творі обмежена. Автор зображає світ таким, яким його бачить головний герой: через його враження, спостереження та переживання. З перших рядків твору ми визнаємо, що в головного героя стався серцевий напад під час польоту в літаку. Перед тим як читач дізнається, що стало причиною серцевого нападу, він разом з головним героєм бачить марення, через які знайомиться з його минулим життям. Перед його очима постають картини, що зображають дитинство головного героя, кохання, любов до батьківщини, поранення на війні, спілкування з друзями. Коли герой приходить до тями і розуміє, що він знаходиться на чужині, то відчуває невимовну тугу за рідним краєм. Як виявляється, знаходячись в літаку він раптово усвідомив, що не хоче покидати своєї країни, що з самого початку його подорож була «найбільшою зрадою» всього того, що він любить і що є важливим для нього. Біль і тугу за Батьківщиною автор виражає через звуки та кольори, яким надається особлива увага:

«Lā yaḥtamilu wāqī'a ġurbatihi wa-š-šubāki al-ʿarīdi allaḏī taḥayyalahu fī-n-nahāri yuṭillu ʿala-l-baḥri, kāna yuṭillu ʿalā-šāriʿin mudāʿin, fī-ġihatihi al-muqābilati bināyāt ʿāliyat, badā ʿanna ġalabataha tataṣāʿadu šayʿan fa-šayʿan ilā dawdāʿin lā tuḥtamalu» [Až-Žufayri 2002, 123–124].

«Він не може витримати перебування на чужині і навіть дивитися на широке вікно, яке, як уявляв, виходило на море. Насправді ж воно виходило на вулицю з високими будівлями, шум якої, здавалося, ставав все гучнішим і гучнішим, доки не перетворився на нестерпний гамір».

«ʿAlwān suḥubi ad-duḥāni ar-ramādiyat wa hiya tasuddu zurqata as-samāʿi. Zurqat baḥri ġāriqatun bi-zayt. ʿAlwān intahat ilā bayād. Sarīr. Ridāʿu. Dihān. ʿA hua lawnu mā qabla-l-mawti ʿam mā baʿadahu?» [Až-Žufayri 2002, 124].

«Колір клубів сірого диму, що закриває блакитне небо. Голубизна моря забруднена нафтою. Кольори поступово переходять в білий. Ліжко. Одяг. Фарба. Може білий – передсмертний колір, колір смерті чи того, що після неї?»

Автор неодноразово використовує кольори, щоб передати найтонші зміни в настроях героя, схопити миттєві враження.

Завершення твору драматичне. Лікар, помітивши, що герой надзвичайно тужить за батьківщиною, дійшов висновку, що саме ця туга й стала причиною його хвороби, і розпоряджається, щоб хворого негайно «повернули туди, звідки він прибув». Повернувшись додому, герой відчуває приплив сил і вирішує піти в кафе, де, як очікує, повинні бути його друзі. Прийшовши туди, він помирає в обіймах тої, яка кохала його. Причина його смерті залишається нерозкритою.

Бахрейнський письменник Мухаммад Абдульмалік у своїй новелі «Fūbyā» («Фобія») для зображення психіки людини використовує художній засіб, що носить назву «потік свідомості». Автор докладно показує психічний процес, фіксуючи думки головного героя, його підсвідомі поривання. Розповідь не підпорядкована хронології чи логіці. Автор неодноразово повертається до вже описуваного ним раніше епізоду, показуючи його з іншого ракурсу. Одна й та ж подія ніби знову й знову виринає в пам'яті головного героя. Розповідь подається як ланцюг асоціацій оповідача, викликаних зовнішніми обставинами. Об'єктивна дійсність зображується через призму свідомості головного героя. Ось як

автор передає панічний страх головного героя перед урядом «з велетенською залізною рукою» та військовими:

«Tažakkara waq'a huṭwāt al-aḥḏiyati al-askariyat ad-daḥmat. Yušabbihu al-ḥiẓā'u al-askariyu al-ḥūzata. Wa tušabbihu al-ḥūzatu al-qunbulata wa tušabbihu al-qunbulatu ra'asa al-'af'ā» [Abdu-l-Malik 2002, 110].

«Згадав тупіт величезного військового взуття. Воно уподібнюється до шолома, а шолом – до бомби. Бомба ж схожа на зміїну голову».

Таким чином, Мухаммаду Абдुльмаліку на прикладі однієї людини вдається якнайскраніше передати становище, в якому перебуває суспільство. Читач проходить через всі ті страждання, що описуються в творі, разом з головним героєм і відчуває його біль. Коли він дочитує твір, то та картина світу, що, здавалось, розпадається на безліч окремих епізодів, зводиться в єдине ціле. Брата головного героя було вбито з політичних мотивів. Тепер під слідством знаходиться і сам головний герой. За ним пильно стежать, де б він не з'явився. Головний герой боїться, що й його хочуть позбутися, і уявляє, як його вбиватимуть, а внутрішній голос кричить: «Я не винен!» і в такому виснаженому психічному стані він знаходиться постійно. Здається, що ось-ось накладе на себе руки.

Варто звернути увагу, що з поширенням освіти, яка стала більш доступною для жінок, та лібералізацією суспільства в Арабському світі, в якому активно пропагувались погляди прозахідних інтелектуалів та прихильників модернізації, а також з різким економічним ростом, що став наслідком видобутку нафти, поступово, змінилася і роль жінки в суспільстві. Жінки почали жваво писати новели, есе, виражаючи свої думки та переконання. Наприклад, в Кувейті новели, написані жінками, вперше з'явилися в кінці 1940-х на початку 1950-х рр. Це новели Ібтісам Абдалла Абдалатіфі «Ḥawāṭiru aṭ-ṭiflat» («Бажання дитини») (1948), Дийа Гашім аль-Бадр «Nuzhat Farīd wa Laylā» («Подорож Фаріда і Лейли») (1952), Бадрії Мусаїд аль-Саліх «'Amīna» («Аміна») (1953). Починаючи з 1960-х рр., жінки почали навіть активніше писати новели, ніж чоловіки, піднімаючи болючі теми і виражаючи своє прагнення до рівної з чоловіками участі в культурному і політичному житті суспільства. У новелі кувейтської письменниці Муни аль-Шафі «'Aḡniḥat min ḡhin» («Крила вітру») висловлюється жіноче

прагнення свободи кохання. Ця новела, яка є діалогом між головною героїнею і метеликом, поєднує в собі романтизм і символізм. Розмовляючи з метеликом, героїня ділиться з ним своїми потаємними думками, розповідає про свою закоханість і біль, який приходиться разом з нею, через неможливість віддатися цьому почуттю повністю і пізнати його. Вона б хотіла опинитися на місці метелика, змахнути крилами і полетіти туди, куди кличе її серце, адже небо таке безмежне, а в світі стільки незвіданого. На думку автора бажання кохати і бути коханою є природним. В кінці твору метелик, який кружляв на самоті, знайшов пару, що дає героїні надію на її щастя в коханні.

Навіть з тих декількох новел, що були розглянуті, можна зробити висновок, що новелістика країн Перської затоки різноманітна і цікава й потребує вивчення. За короткий період часу вона пройшла шлях від реалізму до модернізму. Такому активному розвитку сприяло засвоєння досягнень світової літератури на основі багатих традицій власної класики, яка стала сприятливим ґрунтом для формування нових тенденцій в літературах цих країн. Розвитку новелістики сприяли і зміни, що відбулися в свідомості суспільства, які стали результатом різкого економічного зростання і технічного прогресу. Письменники потребували нових форм вираження ідей. Арабський світ відкрив для себе нову цінність – людську особистість. З переоцінкою ролі індивідуума в суспільстві переосмислювалася і роль жінки в ньому. Жінки отримали більший доступ до освіти, а разом з тим і можливість на повний голос заявити про себе. Все це вилилося у позитивні для розвитку літератури результати, в тому числі й новели, збагатилась її тематика, образність, стилістичні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абу Хайф Абдалла*. Современная арабская новелла и Запад (о становлении литературной традиции...). – М., 1991.
2. *Али-Заде Э. А.* Египетская новелла. Зарождение и формирование жанра. – М., 1974.
3. *Кириченко В. Н.* Новеллистика «новой волны» в Египте. – М., 1977.
4. *Ковыршина М. Б.* Современная иорданская новела (конец 60-х-начало 80-х гг.). – М., 1985.

5. *Крачковский И. Ю.* Арабская литература в XX веке. – М.–Л., 1946.
6. *Крымский А. Ю.* История новой арабской литературы XIX–начало XX в. – М., 1971.
7. *Куделин А.Б.* Ближневосточная новелла. Арабские страны, Иран, Турция. – М., 1975.
8. *Лесин В. М., Полинцев О. С.* Словник літературознавчих термінів. – К., 1971.
9. *An-Chi Hoh Dianu.* Contemporary Short Stories by Kuwaiti Women: A Study of Their Social Context and Characteristics. <http://www.lib.umich.edu/area/Near.East/MELANotes7576/AnChiHohDianu.pdf>.
10. *Taghreed Alqudsi-Ghabra.* Women in Kuwait: Educated, Modern and Middle Eastern. <http://www.e.gov.kw/Default.aspx?pageId=47#>
11. *'Aḥmad' Awzī Al-Taḥlīl an-nafsiy wa-l-'adab al-qīṣāṣiy.* Aṣ-Ṣaqafāt, al-ʿadad 1. – Al-Baḥrayn, 2002.
12. *Ṣabrī Musallim* Al-Manḥağ al-ʿIğtimāʿiy fi-l-ḥiṭābi an-naqdiy al-baḥrayniy. Qirāʿat fi-l-kitābi «Al-Qīṣṣat al-qaṣirat fi-l-ḥālīği al-ʿarabiyyi» li-n-nāqid ʿIbrāhīm ʿAbdallah Ğulūm. Aṣ-Ṣaqafāt, al-ʿadad 5. – Al-Baḥrayn, 2003.
13. *İṣām Al-Yūsuf.* Marāya al-baḥri - Qirāʿat fi ʿadab al-qīṣṣati wa-l-riwāyati al-ʿimāratiyat. <http://www.izzatomar.com/modules/news/article.php?storyid=77>
14. *Muḥammad ʿAbdu-l-Malik.* Fūbyā. Aṣ-Ṣaqafāt, al-ʿadad 1. – Al-Baḥrayn, 2002.
15. *Nāṣir Aż-Žufayri.* Qalb ġadīd li-ʿabyād. Aṣ-Ṣaqafāt, al-ʿadad 2. – Al-Baḥrayn, 2002.